

Попадич Олена Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

ДОСЛІДНИЦЬКЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ФУНКЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізоване дослідницьке навчання як засіб формування виробничих функцій майбутнього педагога вищої школи. Здійснено аналіз досліджень з даної проблеми, запропоновано визначення поняття «дослідницьке навчання майбутнього педагога вищої школи», проведено аналіз понять «проектування», «дослідження», «дослідницьке навчання», «дослідницька поведінка», «дослідницька діяльність», «дослідницька компетентність» у взаємозв'язку, розглянуто зміст виробничих функцій майбутнього педагога вищої школи та зміст умінь, які їм відповідають.

Ключові слова: дослідження, дослідницьке навчання, дослідницька поведінка, студент вищого навчального закладу, виробничі функції майбутнього педагога вищої школи.

Вступ. Одним із завдань сучасного освітнього процесу є підготовка фахівця, затребуваного на ринку праці, компетентного, відповідального, що вільно володіє своєю професією. Розвиток у студентів самостійності та формування дослідницьких умінь і навичок – основна мета освіти. Адже саме вони необхідні сучасному фахівцю, щоб ефективно працювати в швидко мінливому світі. Рівень підготовленості фахівця до дослідницької діяльності залежить від того, наскільки сформовані у нього дослідницькі вміння. Саме вищий навчальний заклад повинен забезпечити підготовку фахівців, які зможуть адаптуватися до умов і вимог ринку праці, використовувати нові технічні розробки, застосовувати свої творчі здібності, дослідницькі вміння і навички. Ці вміння не виникають самі собою – їх необхідно формувати і розвивати за допомогою спеціально підібраних форм та методів навчання. Сьогодні стає все більш очевидним, що вміння і навички дослідницького пошуку потрібні не тільки тим, чиє життя вже пов'язане або буде пов'язане з науковою роботою, але і майбутньому педагогу вищої школи, який повинен мати не тільки достатні знання з професійного профілю, а й здатність до здійснення кваліфікованого дослідницького пошуку. Саме тому дослідницьке навчання як засіб формування виробничих функцій майбутнього педагога вищої школи потребує окремого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність окресленої проблеми відображено, зокрема, у Законі України «Про вищу освіту» (2014), Національній рамці кваліфікацій (2011) та інших законодавчих та нормативно-правових документах. Питання дослідницького навчання розглядають як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Так, психолого-педагогічній проблемі дослідницької діяльності студентів присвячено роботи науковців С.Архангельського, В.Андрєєва, Ю.Бабанського, В.Давидова, С.Зінов'єва, В.Крутецького та ін. У своїх дослідженнях В.Болотов, І.Зимня, С.Осипова, Ю.Соляніков, О.Ушаков, А.Хуторський розглядають дослідницьку компетентність як ключовий компонент професійної компетентності. Вивчали теоретичні засади організації дослідницької діяльності студентів Є.Барбіна, Г.Васянович, О.Глузман, В.Гриньова, Н.Кічук, Г.Нагорна та ін. Проте слід констатувати відсутність узагальнованих досліджень дослідницького навчання як засобу формування виробничих функцій майбутнього педагога вищої школи.

Визначення мети та завдань дослідження. Метою статті є дослідницьке навчання як засіб формування виробничих функцій майбутнього педагога вищої школи, оскільки процес підготовки майбутнього педагога вищої школи має свої специфічні особливості (педагог © Попадич О.О.

повинен не тільки володіти фундаментальними знаннями, а й методами дослідницької та проектної діяльності, бути здатним до самостійного набуття нових знань і використання їх у своїй практичній діяльності тощо). Виходячи з мети дослідження нами окреслено такі завдання: здійснити аналіз досліджень з даної проблеми, запропонувати визначення поняття «дослідницьке навчання майбутнього педагога вищої школи», провести аналіз понять «проектування», «дослідження», «дослідницьке навчання», «дослідницька поведінка», «дослідницька діяльність» у взаємозв'язку, розглянути зміст виробничих функцій майбутнього педагога вищої школи та зміст умінь, які їм відповідають.

Виклад основного матеріалу. На важливість самостійного пошуку в освіті й вихованні вказували ще Я.Коменський, Дж.Локк, Й.Песталоцці, К.Ушинський, М.Монтессорі та інші. Дослідницькі методи навчання активно розроблялися і використовувалися як у зарубіжній, так і у вітчизняній теорії й практиці (Е.Пархерст – США; П.Блонський, К.Вентцель, Ш.Ганелін, В.Нагалі, А.Пінкевич, С.Шацький – Росія; О.Декролі, П.Кергомар – Франція; М.Монтессорі – Італія та ін.), освітній практиці європейських «нових шкіл» (Е.Демолен – Франція; А.Фер'єр – Швейцарія; С.Френе – Франція та ін.), «трудодію школи» (Г.Кершенштейнер – Німеччина), «педагогіки дії» (В.Лай – Німеччина; П.Каптерев – Росія та ін.), «експериментальної педагогіки» (Е.Мейман – Німеччина, Е.Торндайк – США та ін.) [2, с. 187]. Незважаючи на достатньо тривалу історію реального використання дослідницьких методів навчання в освітній практиці, термін «дослідницьке навчання» (англ. *exploratory education*) увійшов у професійний обіг порівняно недавно, у другій половині ХХ століття: спочатку через праці фахівців з порівняльної педагогіки (М.Кларін), пізніше його стали активно використовувати у своїх роботах дослідники в галузі педагогічної психології (А.Леонтович, О.Савенков та ін.). Сучасна педагогіка та педагогічна психологія розробляють нові освітні технології, побудовані на дослідницькому та проектному навчанні [5, с. 369].

Розглянемо основні поняття, які використовуватимемо у нашому дослідженні, а саме: «проектування», «дослідження», «дослідницька поведінка», «дослідницька діяльність», «дослідницьке навчання».

У сучасній українській мові слово «проект» має декілька дуже близьких за змістом значень. Так називають, по-перше – сукупність документів (розрахунків, креслень та ін), необхідних для створення якої-небудь споруди або виробів; по-друге – це може бути попередній текст якого-небудь документа і, нарешті, третє значення – якийсь задум чи план. У свою чергу проектування можна розглядати як процес розробки і ство-

рення проекту (прототипу, прообразу, передбачуваного або можливого об'єкта або стану) [3].

Тепер звернемося до загальноприйнятого трактування поняття «дослідження». У повсякденному вживанні дослідження розуміють переважно як процес вироблення нових знань, один з видів пізнавальної діяльності людини. Оскільки з точки зору теорії і практики освіти найбільший інтерес представляють наукові дослідження, коротко зупинимося на їх специфіці. До наукових досліджень висувають зазвичай такі вимоги: об'єктивність, відтворюваність, доказовість, точність. Результат наукової діяльності, як правило, матеріалізований в описі реальності, прогнозуванні розвитку процесів і наслідків подій. Існує це найчастіше у формі текстів, що містять словесні описи, формули та інші способи вираження виявлених законів. У відповідності до цього дослідницьке навчання направлено на розвиток у студентів умінь і навичок наукового пошуку [1, с. 56].

В основі дослідницької поведінки – психічна потреба в пошуковій активності. Вона виступає в якості мотиву – двигуна, який запускає і змушує працювати механізм дослідницької поведінки [4, с. 58]. В основі пошукової активності – безумовний рефлекс, який отримав від свого першовідкривача І. Павлова найменування «рефлекс орієнтування» або рефлекс «що таке?». Дослідницьку поведінку слід розглядати як особливий вид інтелектуально-творчої поведінки, що породжується в результаті функціонування механізмів пошукової активності [6, с. 374]. Дослідницька поведінка не вичерпується наявністю факту пошукової активності, вона передбачає також аналіз отриманих результатів, оцінку на їх основі розвитку ситуації, прогнозування (побудова гіпотез) відповідно до цього її подальшого розвитку. Сюди ж можна додати моделювання і реалізацію своїх майбутніх, передбачуваних дій – корекцію дослідницької поведінки [7, с. 248].

Ми вважаємо, що для формування дослідницьких умінь і навичок у майбутніх педагогів вищої школи викладачі повинні використовувати дослідницьке навчання, адже головна його мета – формування готовності і здатності самостійно, творчо засвоювати і перебудовувати нові способи діяльності в будь-якій сфері життя. У студентів, таким чином, формується уявлення про дослідження не просто як про набір приватних когнітивних інструментів, що дозволяють продуктивно вирішувати пізнавальні завдання, а як про спосіб контакту з навколишнім світом і навіть ширше – як стиль життя. Тому від сучасної освіти вимагається не фрагментарне включення методів дослідницького навчання в освітню практику, а цілеспрямована робота з розвитку дослідницьких здібностей та спеціально організованого навчання щодо дослідницького умінь і навичок у студентів [9, с. 114].

Ми вважаємо, що дослідницьке навчання спрямоване на розвиток у студентів умінь та навичок наукового пошуку. Удосконалення власної освіти в процесі навчання максимально нагадує науковий пошук. Погоджуємося з думкою С. Семерікова стосовно того, що дослідницьке навчання – це така організація навчальних знань, яка передбачає створення під керівництвом викладача проблемних ситуацій і активну самостійну діяльність студентів щодо їх вирішення, у результаті чого і відбувається творче оволодіння професійними знаннями, навичками, вміннями і розвиток розумових здібностей [8, с. 17]. Формулюємо визначення, яке використовуємо у нашому дослідженні: «дослідницьке навчання майбутнього педагога вищої школи – це організована, двостороння діяльність, спрямована на максимальне засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу і подальшого застосування отриманих знань, умінь та навичок на практиці, побудована на основі

природного прагнення студента до самостійного вивчення навколишнього середовища».

Таким чином, ми вважаємо, що використання саме дослідницького навчання в навчальному процесі сприяє розвитку в майбутнього педагога вищої школи: умінь і навичок дослідницького пошуку; розвитку здібностей аналізувати, зіставляти, доводити, порівнювати, систематизувати, обґрунтовувати свою думку, узагальнювати, робити висновки; формувати мовні навички та вміння та формувати виробничі функції, зокрема: прогностичну (зміст умінь, які їй відповідають – на основі глибокого розуміння мети та соціальної значущості своєї майбутньої професії як особливої сфери діяльності, що забезпечує трансляцію знань та культури від покоління до покоління, уміти орієнтуватися в основних проблемах наукових та навчальних дисциплін; уміти розпізнавати актуальні проблеми психолого-педагогічних наук та знаходити шляхи їх вирішення в професійно-психологічній діяльності; володіти елементарними навичками аналізу навчально-виховних і розвиваючих ситуацій, визначення і вирішення педагогічних задач, систем і моделей відносно вирішення психолого-педагогічних проблем; уміти вибрати оптимальну модель професійної поведінки з урахуванням реальної ситуації, конкретних осіб і систем взаємодій тощо); методичну (зміст умінь, які їй відповідають – уміти формувати зміст педагогічної діяльності, знаходити найбільш ефективні засоби вирішення педагогічної задачі; уміти зробити правильний вибір логіки здійснення педагогічної роботи, знаходити найбільш ефективні засоби вирішення педагогічної задачі; уміти робити вибір освітнього матеріалу та засобів його викладання на основі результатів прогнозування освітньої діяльності згідно особливостей реального контингенту осіб, що навчаються і виховуються тощо); навчальну (зміст умінь, які їй відповідають – уміти коректно виражати, аргументувати та обґрунтовувати положення професійно-психологічної та спеціально-предметної області; уміти аналізувати, узагальнювати і розповсюджувати передовий досвід педагогів, систематично підвищувати свою професійну кваліфікацію, орієнтуватися у новинках спеціальної літератури, здійснювати дослідницьку й методичну діяльність; поєднувати теоретичний аналіз проблем з їх оптимальним вирішенням пізнання себе, самооцінка та саморозвиток); виховну (зміст умінь, які їй відповідають – уміти дати таку гуманістичну психолого-педагогічну характеристику особи, яка не зашкодить особистості; інтерпретувати результати, виявляти особливості особистості щодо її можливостей до продуктивної діяльності; на основі розуміння співвідношення спадковості та соціального середовища, ролі та значення національних та культурно-історичних факторів в освіті та вихованні уміти здійснювати обстеження особистості; на основі розуміння, природи психіки, знання основних психічних функцій та їх фізіологічних механізмів, співвідношення природних та соціальних факторів у становленні психіки; розуміння значення волі та емоцій; уміти дати ґрунтовну психолого-педагогічну характеристику тощо); організаційну (зміст умінь, які їй відповідають – уміти порівнювати різні засоби діагностики рівня якості знань та підбирати найбільш адекватні і ефективні з них; уміти об'єднати для здійснення ефективного психолого-педагогічного супроводження педагогів, батьків, інших студентів; уміти організувати роботу підлеглих, знаходити та приймати управлінські рішення в умовах своєї професійної діяльності; володіти організаційно-діяльними вміннями, необхідними для самоаналізу, розвитку своїх творчих можливостей та підвищення кваліфікації тощо); контрольно-прогностичну (зміст умінь, які їй відповідають – на основі володіння системою знань про закономір-

ності фізичного, психічного та соціального розвитку в психолого-педагогічній науці, її факторах, що сприяють особистісному розвитку, направляти саморозвиток та самовиховання особистості; уміти підбирати такі системи взаємозв'язку, супроводження кожної особи, що сприяли б його інтелектуальному та духовному зростанню, вчити вихованців жити, пізнавати, працювати, спілкуватись; володіти уміннями професійного спілкування з врахуванням його закономірностей, засобів регуляції співвідносин з індивідом та групою; на основі аналізу проблем з їх оптимальним вирішенням допомагати організувати самоуправління в педагогічних колективах; для прогнозування якості освітньої діяльності використовувати прогностичні методи його оцінки на основі системного аналізу цього процесу, знань математичної статистики та інших методів аналізу тощо).

Таким чином, головна особливість дослідницького навчання – активізувати навчальну роботу студентів, надавши їй дослідницький, творчий характер і, таким чином, передати студентам ініціативу в організації пізнавальної діяльності, а у досліджуваній нами проблемі

є засобом формування виробничих функцій майбутнього педагога вищої школи.

Висновки. Отже, нами з'ясовано, що одним з основних методів, який використовує викладач для формування дослідницьких умінь і навичок у студентів є дослідницьке навчання. Головна мета дослідницького навчання – формування у студентів готовності і здатності самостійно, творчо засвоювати і перебудовувати нові способи діяльності в будь-якій сфері людської культури. Постановка проблемних ситуацій на навчальних заняттях допомагає розвинути у студентів пізнавальну активність, здатність до самостійної діяльності, вирішувати певні логічні і алгоритмічні завдання, тобто сприяє розвитку самоорганізації, самоосвіти, самовизначення, які в свою чергу забезпечують саморозвиток особистості. Крім того, саме дослідницьке навчання є засобом формування виробничих функцій майбутнього педагога вищої школи, а в сучасному суспільстві це необхідні умови для того, щоб фахівець був успішним. Перспективи подальших розвідок убачаємо у формуванні пошукової активності майбутніх педагогів засобами інноваційно-навчальних технологій.

Список використаної літератури

1. Березюк О. С. Дидактичний процес моделювання педагогічних ситуацій в умовах особистісно зорієнтованого навчання / О. С. Березюк, В. А. Копетчук // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2004. – № 19. – С. 54-57
2. Бондар В. І. Дидактика: [підручник для студентів педагогічних спеціальностей] / Володимир Іванович Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
3. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Текст]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://uk.wikipedia.org/wiki>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Головань М. С. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність» / М.С.Головань, В.В.Яценко // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі : збірник наукових праць. Випуск VII. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. – С. 55–62.
5. Креденець Н. Д. Сучасні інформаційні технології як основа компетентісно-орієнтованого формування професіоналізму спеціалістів у процесі їхньої освітньої підготовки / Н. Д. Креденець // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць / [редкол.: І.А.Зязюн (голова) та ін.]. – К.; Вінниця: Планер, 2012. – Вип. 33. – С. 367–372.
6. Мойсеюк Н. С. Педагогіка : навч. посібник / Нелія Євтихівна Мойсеюк. – [3-тє вид., доп.]. – К.: [КДНК], 2001. – 608 с.
7. Оніпко В. Організація пошуково-дослідницької діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін у підготовці до роботи у профільній школі / В.Оніпко // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Вип. 11. – С. 246–250
8. Семеріков С.О. Активізація пізнавальної діяльності студентів при вивченні чисельних методів у об'єктно-орієнтованій технології програмування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання інформатики» / С.О.Семеріков. – К., 2001. – 20 с.
9. Щербань П. М. Прикладна педагогіка: навч.-метод. посіб. / П. М. Щербань. – К. : Вища школа, 2002. – 215 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2017 р.

Попадич Елена

кандидат педагогических наук, доцент
доцент кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы
Государственное высшее учебное заведение «Ужгородский национальный университет», г.Ужгород,
Украина

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ФУНКЦИЙ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

В статье проанализировано исследовательское обучение как средство формирования производственных функций будущего педагога высшей школы. Осуществлен анализ исследований по данной проблеме, предложено определение понятия «исследовательское обучение будущего педагога высшей школы», проведен анализ понятий «проектирование», «исследование», «исследовательское обучение», «исследовательское поведение», «исследовательская деятельность», «исследовательская компетентность» во взаимосвязи, рассмотрены содержание производственных функций будущего педагога высшей школы и содержание умений, которые им соответствуют.

Ключевые слова: исследование, исследовательское обучение, исследовательское поведение, студент высшего учебного заведения, производственные функции будущего педагога высшей школы.

Popadych Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education
State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

**RESEARCH-BASED LEARNING AS A MEANS OF FORMING PRODUCTION FUNCTIONS FOR
FUTURE HIGHER EDUCATION TEACHERS**

Modern pedagogy and pedagogical psychology develop new educational technologies built on research and project-based learning. The article has analysed the research-based learning as a means of forming production functions of future higher education teachers. The analysis of studies on this issue has been performed and such notions as «exploratory behaviour», «research-based learning of future higher education teachers» and their definitions have been suggested. Such concepts as «design process», «research», «research-based learning», «exploratory behaviour» have been analysed in relation to each other. The content of production functions of future higher education teachers as well as content and skills, which correspond, to them have been considered.

Key words: research, research-based learning, exploratory behaviour, higher education institution student, production functions of the future higher education teachers.